KWARTALNIK KRESOWY
2026, nr 1–2 (29–30)

Jarosław Krasnodębski
Biuro Poszukiwań i Identyfikacji Instytutu Pamięci Narodowej
ORCID: 0000-0003-1207-531X

„Złoty Szlak". Organ Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie (1938–1939)

Słowa kluczowe
drukarnia, Stanisław Chowaniec, księgarnia, Roman Jasielski, Stanisławów, „Złoty Szlak", Janusz Miketta, Karpaty Wschodnie

Streszczenie
W artykule autor opisuje historię powstania i działalność czasopisma, będącego pierwszym polskim periodykiem o tematyce naukowej w Stanisławowie. Dzięki dotarciu do licznych wcześniej nieznanych materiałów archiwalnych oraz prasy, stało się możliwe stworzenie pierwszego tak kompleksowego opracowania tego periodyku.

„Złoty Szlak" był pierwszym polskim czasopismem naukowym w historii Stanisławowa. Ukazywał się jako organ miejscowego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w latach 1938−1939. Dotychczas nie powstało opracowanie na jego temat. W 2018 roku w artykule o TPN w Stanisławowie zawarto tylko najważniejsze informacje związane z kwartalnikiem[1].

[1] J. Krasnodębski, *Powstanie i działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie (1938−1939)*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe Karpat*, t. 1, red. K. Duda, J. Skłodowski, Scientia Plus, Kraków 2018, s. 208−209, 216−218.

Niniejszy tekst powstał głównie na podstawie wydanych zeszytów „Złotego Szlaku" oraz dokumentacji wytworzonej przez redakcję czasopisma, zgromadzonej w zespole Wojewódzki Związek Międzykomunalny „Karpaty Wschodnie" (f. 369), która przechowywana jest w Państwowym Archiwum Obwodu Iwano-Frankiwskiego (DAIFO). W większości stanowi ona zbiór korespondencji redaktora naczelnego kwartalnika Janusza Miketty. Dzięki niej możemy poznać szczegóły dotyczące funkcjonowania czasopisma. Z perspektywy prowadzonych badań nad polskim życiem kulturalnym w Stanisławowie, należy stwierdzić, że kwartalnik posiada obszerną i bogatą bazę źródłową w tymże archiwum.

W niniejszym opracowaniu omawiam założenie „Złotego Szlaku", działania związane z jego wydawaniem, współpracę między redakcją a autorami tekstów, a także dokonuję analizy odbioru czasopisma.

Myśl o powstaniu tytułu naukowego o charakterze kwartalnika zrodziła się w 1937 roku. Jak pisano, „Rozpoczęcie wydawnictwa »Złotego Szlaku« nie doszłoby w ogóle do skutku, gdyby nie patronował tej sprawie wojewoda stanisławowski, generał Stefan Pasławski[2], który nie tylko myśl wydawania takiego kwartalnika poparł radą i znakomitymi swymi pomysłami organizacyjnymi rzecz do urzeczywistnienia przyprowadził, ale i odszukał i zaofiarował pierwsze środki finansowe, umożliwiające rozpoczęcie wydawnictwa"[3]. To właśnie pod jego patronatem zbierała się grupa osób, która zastanawiała się nad formą i treścią czasopisma. W jej skład początkowo wchodzili: Tadeusz Chowaniec (1897–1940) – współwłaściciel Drukarni i Litografii Stanisław Chowaniec, Maksymilian Chudio – nauczyciel gimnazjalny, Marian Ciężkowski (1911–1986) – ekspert w dziedzinie turystyki, ks. Leon Isakowicz (1897–1944) – proboszcz kościoła ormiańskokatolickiego, Janusz Miketta (1890–1954) – dyrektor Wojewódzkiego Związku Międzykomunalnego „Karpaty Wschodnie", Olga Stüber-Serednicka – kierowniczka Biblioteki Miejskiej im. Smagłowskiego, Jan Szczerbetko (1903–1985) – kierownik

[2] Więcej na temat jego działalności w Stanisławowie vide: O. Ciwkacz, *Stefan Wiktor Pasławski – wojewoda stanisławowski (1936–1939)*, [w:] *Galicja – mozaika nie tylko narodowa*, t. 3, red. U. Jakubowska, IBL, Warszawa 2016, s. 87–96.

[3] *Od redakcji*, „Złoty Szlak" 1938, z. 1, s. 5.

artystyczny Drukarni i Litografii Stanisław Chowaniec, Piotr Typiak (1899–1981) – naczelnik Wydziału Samorządu Urzędu Wojewódzkiego i Józef Zieliński (1899–1976), historyk, nauczyciel gimnazjalny[4]. Pracami kierował Miketta, jako przewodniczący w tymczasowym komitecie redakcyjnym[5].

Niewątpliwie jedną z najważniejszych kwestii było ustalenie nazwy kwartalnika. Sprawa ta, jak możemy się domyślać, zapoczątkowała szereg konsultacji. W ich wyniku wybrano tytuł „Złoty Szlak"[6], którego autorem był Seweryn Przybylski (1887–1953), lwowski nauczyciel gimnazjalny i literat. „Więc – pisał do niego w liście Janusz Miketta – »Złoty Szlak« zwyciężył wszystkie inne pomysły: grono organizatorów Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie i kwartalnika pod przewodnictwem Pana Wojewody Pasławskiego uznało jednogłośnie tytuł za najlepszy, a więc i jedyny i tak oto już teraz, a nie inaczej, może się kwartalnik nasz nazywać"[7].

Za datę założenia czasopisma przyjmuje się 7 grudnia 1937 roku, kiedy to podjęto decyzję o jego wydawaniu. Niemniej jednak przyjęcie nazwy „Złoty Szlak" nastąpiło 10 stycznia 1938 roku na posiedzeniu komitetu redakcyjnego[8]. Jego redaktorem naczelnym został Miketta.

Jak udało się ustalić, nie wszystkim nazwa ta od razu przypadła do gustu. Aleksander Czołowski (1865–1944), znany lwowski historyk i kolekcjoner, w pierwszej chwili uznał ją za niewłaściwą. Miketta zauważył w liście do Czołowskiego, że „Wszelkie inne

---

4 Ibidem.

5 Biblioteka Narodowa (dalej: BN), Archiwum Aleksandra Czołowskiego, rkps 5482 IV, k. 47, Pismo J. Miketty do A. Czołowskiego z 11 I 1938.

6 Nazwa „Złoty Szlak" odwołuje się do jednego z trzech stałych szlaków najazdów tatarskich w XVI i XVII w. Jak pisał Aleksander Czołowski: „Tak zwali go sami najeźdźcy, którzy uważali go za złotodajny, bo nim najbogatsze uprowadzali łupy. Od Śniatyna szlak ten przez Kołomyję, Tłumacz i Tyśmienicę dochodził do Czesybies, tj. Jezupola. Tutaj dzielił się na dwa ramiona. Główne przez Bursztyn, Rohatyn, Bóbrkę, dążyło do Lwowa, drugie szło na Halicz, Kałusz, Dolinę, Stryj do Drohobycza, Sambora i dalej, a nadto na liczne dzieliło się odnogi ku Karpatom". A. Czołowski, *Złoty Szlak*, „Złoty Szlak" 1938, z. 1, s. 9–10.

7 Państwowe Archiwum Obwodu Iwano-Frankiwskiego (dalej: DAIFO), f. 369, op. 1, spr. 32, k. 29, Pismo J. Miketty do S. Przybylskiego z 1 II 1938.

8 BN, Archiwum Aleksandra Czołowskiego, rkps 5482 IV, k. 47, Pismo J. Miketty do A. Czołowskiego z 11 I 1938; *Od redakcji*, „Złoty Szlak" 1938, z. 1, s. 5.

Janusz Miketta (1890–1954) – muzykolog, pedagog, urzędnik, przewodniczący tymczasowego komitetu redakcyjnego, następnie redaktor naczelny „Złotego Szlaku", w latach 1937–1939 dyrektor Wojewódzkiego Związku Międzykomunalnego „Karpaty Wschodnie", po II wojnie światowej profesor Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Krakowie. Zdjęcie pochodzi z drugiej połowy lat 20., gdy Miketta był zatrudniony w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe

nazwy związane z Pokuciem lub Huculszczyzną są jeszcze gorsze, zawężają bowiem zakres tematów (…). »Złoty Szlak« obejmuje (…) teren od północy, zaczyna go mniej więcej w linii Dniestru po szczyty Karpat i daje pewne zarówno historyczne, jak i symboliczne nawiązania pochodu kultury polskiej w te ziemie"[9]. Wkrótce potem lwowski historyk zmienił zdanie i napisał: „Proponowany tytuł kwartalnika »Złoty Szlak« po głębszym zastanowieniu się, uważam za bardzo odpowiedni. Będzie on umotywowany historycznie, a symbolicznie będzie mówić wiele"[10].

[9] BN, Archiwum Aleksandra Czołowskiego, rkps 5482 IV, k. 47, Pismo J. Miketty do A. Czołowskiego z 11 I 1938.

[10] DAIFO, f. 369, op. 1, spr. 32, k. 29, Pismo J. Miketty do S. Przybylskiego z 1 II 1938.

Czasopismo miało również podtytuł „Kwartalnik poświęcony kulturze Ziemi Halickiej". Jego redakcja, podobnie jak administracja, mieściła się w gmachu Urzędu Wojewódzkiego przy ulicy Grunwaldzkiej 11.

Czasopismo było wydawane przez Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Stanisławowie. Stowarzyszenie to powstało w marcu 1938 roku, z inicjatywy wojewody Pasławskiego[11], w odpowiedzi na potrzebę wydawania „Złotego Szlaku". Na jego czele stanął dr Zieliński, a zastępcą został wybrany dr Stanisław Vincenz (1888–1971) – pisarz, piewca Huculszczyzny, autor znanej tetralogii *Na wysokiej połoninie*. TPN w Stanisławowie posiadał dwa oddziały, pierwszy w Kołomyi, drugi zaś w Stryju[12].

Okładkę i układ graficzny kwartalnika tworzył Jan Szczerbetko. Klisze drukarskie siatkowe i kreskowe do reprodukcji map i fotografii wykonywano w Zakładach Graficznych B. Wierzbicki i S-ka w Warszawie. Wybór tej firmy wiązał się z faktem, że Miketta korzystał z jej usług, w czasie gdy był sekretarzem redakcji czasopisma „Ziemia" (1933–1937), wydawanego przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Niemniej jednak, firma ta cieszyła się dużą renomą w kraju. Klisze były przesyłane do Drukarni i Litografii Stanisław Chowaniec, która tłoczyła kwartalnik. Skład główny czasopisma mieścił się w księgarni Romana Jasielskiego[13]. Co ciekawe, siedziby obu firm znajdowały się w Stanisławowie przy ulicy Sapieżyńskiej 4[14].

Roczny preliminowany budżet Towarzystwa Przyjaciół Nauk wynosił 15 tys. zł, z czego 14 tys. zł było przeznaczone na „Złoty

---

[11] Walne zgromadzenie TPN odbyło się 7 marca 1938 r., następnie 30 marca Towarzystwo zostało wciągnięte do rejestru stowarzyszeń i związków Urzędu Wojewódzkiego.

[12] *Vide*: J. Krasnodębski, *Powstanie i działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk…*, op. cit., s. 211–216.

[13] Vide: idem, *„Czytanki Polskie" i karpackie pocztówki. Działalność wydawnicza księgarni Romana Jasielskiego w Stanisławowie*, „Rocznik Ludzi Karpat" 2023, t. 3, s. 107–129,

[14] Archiwum Akademii Muzycznej im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie, Akta osobowe Miketta Janusz, sygn. 115/219, k. bez paginacji, Ankieta personalna, Kraków 18 X 1953; DAIFO, f. 369, op. 1, spr. 32, k. 43, Pismo J. Miketty do Zakładów Graficznych Wierzbicki B. i S-ka; „Złoty Szlak" 1938, z. 1, s. 2–3.

Jan Szczerbetko (1903–1985) – artysta malarz, grafik, dekorator, projektant mebli, dziś zupełnie zapomniany. Przed wybuchem II wojny światowej związany z Drukarnią i Litografią Stanisław Chowaniec, autor między innymi okładek książek wydawanych w Stanisławowie. Źródło: Państwowe Archiwum Obwodu Iwano-Frankiwskiego

Szlak"[15]. Kwartalnik przygotowywano na najwyższym poziomie, każdy zeszyt charakteryzował się wysoką jakością druku. Zewnętrzna szata graficzna czasopisma nawiązywała do książki Czesława Chowańca o Ormianach w Stanisławowie, która w 1929 roku zyskała uznanie za „oryginalność układu i nie małą kulturę drukarską"[16] na III Zjeździe Bibliofilów Polskich we Lwowie. „Publikację tę – jak pisze »Kurjer Stanisławowski« – zaliczono do rzędu najlepszych wydawnictw zjazdowych"[17].

Koszt pojedynczego numeru kwartalnika w kraju wynosił 3 zł, a za granicą 5 zł. Jego prenumerata roczna odpowiednio 10 i 15 zł.

[15] DAIFO, f. 6, op. 1, spr. 597, k. 5, Arkusz ewidencyjny (dla stowarzyszeń i związków).

[16] A. Semkowicz, *Organizacja Trzeciego Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie*, [w:] *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie w Zielone Świątki 26/V–29/V 1928*, red. K. Hartleb, Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, Lwów 1929, s. 13.

[17] *Kronika*, „Kurjer Stanisławowski" 1928, nr 411.

Kamienica Chowańców położona przy zbiegu ulic Sapieżyńskiej i Gosławskiego. Oprócz kawiarni i hotelu „Union" działały w niej wspomniane Drukarnia i Litografia Stanisław Chowaniec i księgarnia Romana Jasielskiego. Pocztówka, Wydawnictwo Salon Malarzy Polskich, Kraków 1916 rok. Źródło: Biblioteka Narodowa

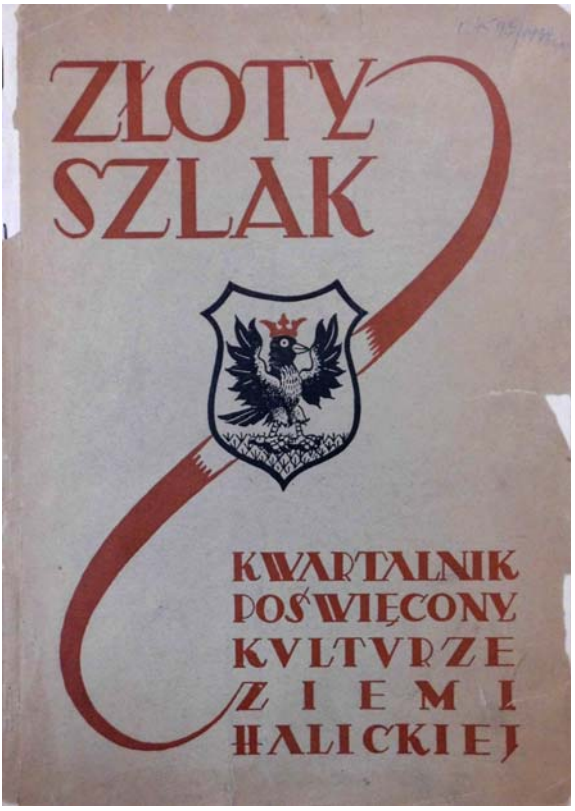
Na początku członkowie Towarzystwa Przyjaciół Nauk mieli możliwość skorzystania z 2 zł zniżki na prenumeratę „Złotego Szlaku". Podobnie przedstawiała się sytuacja dla instytucji i stowarzyszeń, zajmujących się kulturą i oświatą, bibliotek oraz szkół, które miały prawo do zniżki w wysokości 1 zł. Wkrótce jednak zasady dla członków TPN uległy zmianie. Zgodnie z postanowieniem zarządu, wszyscy członkowie mieli otrzymywać „Złoty Szlak" bezpłatnie, począwszy od zeszytu czwartego z roku 1938, ale „pod warunkiem regularnego opłacania składek"[18]. W tym miejscu warto dodać, że Miketta dokonywał wymiany kwartalnika za publikacje z redakcjami czasopism i instytucjami, które zajmowały się podobnymi zagadnieniami. Zwracał się w tej sprawie między innymi do redakcji miesięcznika „Наша Батьківщина"[19], Archiwum Miasta Torunia[20] i Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach[21].

W protokole z posiedzenia Komisji Rewizyjnej TPN, odbytego 12 kwietnia 1939 roku, podkreślano, że „koszty druku »Złotego Szlaku« są bardzo wysokie, a wpływy z prenumeraty nie pozostają w żadnym stosunku do wydatków nakładu"[22]. W związku z tym komisja sugerowała zmniejszyć wydatki na druk. Trudno powiedzieć, czy zarząd podjął oczekiwaną decyzję w tej sprawie.

Jak zaznaczono na pierwszych stronach czasopisma, zeszyty „Złotego Szlaku" miały ukazywać się „w trzecim miesiącu każdego kwartału w marcu, czerwcu, wrześniu i grudniu". Jednak od początku występowały opóźnienia w ich wydawaniu. Pierwszy zeszyt ukazał się na rynku w kwietniu 1938 roku, drugi we wrześniu, trzeci w lutym 1939 roku, a ostatni – czwarty z rocznika 1938 – w kwietniu 1939 roku. W dołączonej do jednego z numerów informacji, możemy przeczytać, że te opóźnienia spowodowane były „wieloma trudnościami redakcyjnymi, wynikającymi z obecności w Stanisławowie nielicznej tylko garstki współpracowników, powolnego zaś dostarczania przez oddalonych, zamiejscowych uczonych i badaczy naszego regionu rękopisów, korekt oraz żądania w czasie składania zeszytu pewnych uzupełnień, zmierzających oczywiście jedynie do

[18] DAIFO, f. 369, op. 1, spr. 50, k. 36, Pismo do P. T. Członków TPN.
[19] Ibidem, spr. 32, k. 103, Pismo z 14 X 1938.
[20] Ibidem, spr. 50, k. 46, Pismo z 4 V 1939.
[21] Ibidem, spr. 32, k. 91, Pismo z IX 1938.
[22] Ibidem, f. 366, op. 1, spr. 3, k. 1, Protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej z 12 IV 1939.

tego celu, by wydawnictwo wypadło możliwie najlepiej"[23]. Początkowo planowano, że pierwszy zeszyt z roku 1939 ukaże się pod koniec maja[24]. Jednak mimo upływu czasu, aż do momentu wybuchu II wojny światowej, nie udało się go wydać. Można tylko przypuszczać, że był już w końcowej fazie przygotowania do druku. W ostatnim zachowanym piśmie z sierpnia Janusz Miketta przesłał fotografie do Zakładów Graficznych Wierzbickiego, „prosząc o jak najszybsze wykonanie kliszy"[25].

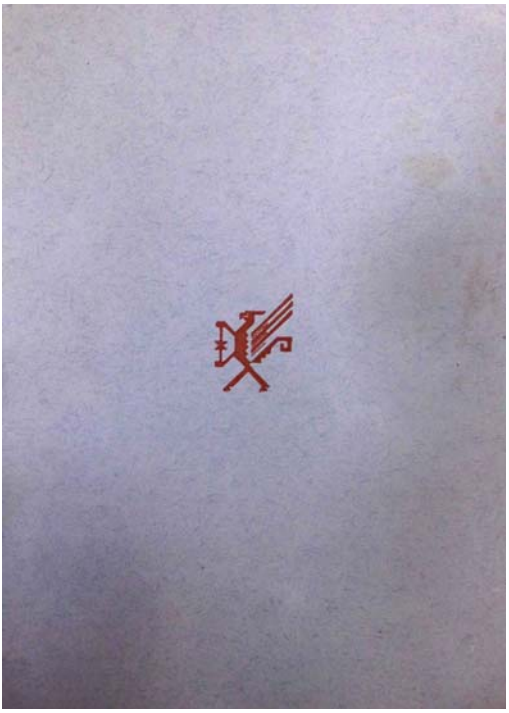

Okładka „Złotego Szlaku" autorstwa Jana Szczerbetki zdobiła wszystkie zeszyty kwartalnika. Źródło: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

[23] Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu, informacja od redakcji, „Złoty Szlak" 1938, z. 3.

[24] DAIFO, f. 369, op. 1. spr. 51, k. 34, Pismo J. Miketty do Księgarni Literackiej w Stryju z 4 V 1939.

[25] Ibidem, k. 53, Pismo J. Miketty do Zakładów Graficznych Wierzbicki i S-ka z 12 VIII 1939.

Znak graficzny Drukarni i Litografii Stanisław Chowaniec, umieszczony na czwartej stronie okładki „Złotego Szlaku", używany w drukach tłoczonych przez tę drukarnię. Źródło: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu

»ZŁOTY SZLAK«

ROCZNIK I ✱ GRUDZIEŃ 1938 ✱ ZESZYT 4

KWARTALNIK POŚWIĘCONY KULTURZE ZIEMI HALICKIEJ ✱ ORGAN TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK W STANISŁAWOWIE ✱ WYCHODZI W TRZECIM MIESIĄCU KAŻDEGO KWARTAŁU: W MARCU, CZERWCU, WRZEŚNIU I GRUDNIU

REDAKTOR: JANUSZ MIKETTA, STANISŁAWÓW

OKŁADKĘ I UKŁAD GRAFICZNY PROJEKTOWAŁ JAN SZCZERBETKO, STANISŁAWÓW ✱ KLISZE WYKONANO W ZAKŁADACH GRAFICZNYCH B. WIERZBICKIEGO I SPÓŁKI W WARSZAWIE

Strona tytułowa „Złotego Szlaku". Źródło: Biblioteka Jagiellońska

Miketta nie próżnował, najpierw jako przewodniczący tymczasowego komitetu redakcyjnego, a później w roli redaktora naczelnego. Jednym z jego kluczowych zadań było nawiązanie kontaktów w celu zaproszenia badaczy do publikacji artykułów i recenzji w „Złotym Szlaku". Z różnych źródeł wiadomo, że prowadził z nimi korespondencję od pierwszej połowy 1937 roku[26], dzięki czemu, do chwili wydania pierwszego zeszytu kwartalnika, udało mu się pozyskać blisko 50 osób gotowych do współpracy. Wśród nich dominowali badacze związani ze Lwowem, których było 23. We wstępie do pierwszego numeru podkreślano ich znaczenie dla rozwoju kwartal-

[26] Archiwum prywatne Krzysztofa Dudy, Pismo J. Miketty do T. Wilczyńskiego z 23 IV 1937.

nika: „W osobach tych profesorów i docentów Uniwersytetu J. K. we Lwowie i innych uczonych polskich, którzy nie tylko obiecali swe współpracownictwo, ale i zechcieli na prośbę redakcji udzielić tylu cennych rad i wskazówek, redakcja widzi oparcie dla przewidywania, że najbliższy ośrodek zorganizowanej pracy naukowej, Lwów, zainteresuje się tym regionalnym wysiłkiem, poprze go i otoczy swą autorytatywną opieką, a przez to dopomoże do właściwego nastawienia tej pracy i tego wysiłku"[27].

Zeszyty „Złotego Szlaku" liczyły od około 70 do około 80 stron. Najważniejszą część stanowiły artykuły na tematy związane z opisywanym obszarem. Osobne miejsce zajmowała bibliografia regionalna oraz regionalne piśmiennictwo, w którym publikowano recenzje, a na końcu każdego zeszytu znajdowała się kronika.

W kompletnym wydaniu pierwszego rocznika 1938, przechowywanym w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi, załączono linoryt Jana Szczerbetki, który ukazuje *Ormian na Złotym Szlaku* oraz szczegółowy spis treści z podziałem na tematy poruszane w czasopiśmie, a także miejsce publikacji poszczególnych ilustracji. Jak można łatwo policzyć w czasopiśmie ukazało się drukiem 20 artykułów, w tym jeden o treści ogólnej (Armand Vetulani, *Wakacyjny Instytut Sztuki w Żabiem*), dwa dotyczące literatury regionalnej (Wacław Borowy, *Panna w Karpatach*; Bernard Newman, *Głos Anglika o Polsce i Huculszczyźnie*, przekład Janiny Zubrzyckiej), trzy z etnologii (Cezaria Baudouin de Courtenay-Jędrzejewiczowa, *O miłośnikach sztuki ludowej*; Irena Karpińska, *Adaptacje sztuki ludowej*; Stanisław Vincenz, *Uwagi o kulturze ludowej*), trzy z geografii (Michał Orlicz, *Podział i nomenklatura Polskich Karpat Wschodnich*; Jan Toepfer, *Lasy województwa stanisławowskiego*, Jan Toepfer, *Spław drewna na Czeremoszu*), jeden z geologii (Bolesław Bujalski, *Województwo stanisławowskie jako obszar możliwych rezerw ropnych*), jeden z heraldyki (Józef Zieliński, *Herb miasta Stanisławowa*), trzy z historii (Aleksander Czołowski, *Złoty Szlak*; Aleksander Czołowski, *Tatarzy w Karpatach w 1594 r. Epizod z najazdów tatarskich na Polskę*; Józef Zieliński, *Agaton Giller w Stanisławowie*), dwa z historii sztuki (Feliks Markowski, *Fortalicium w Perehińsku na Pokuciu. Zabytek Staropolskiego budownictwa z XVII–XVIII w.*; Ludwik Tyrowicz, *Współcześni malarze stanisławowscy*), jeden z prehistorii (Tadeusz Sulimirski, *Kurhany Komarowskie*), dwa odnoszące się

[27] *Od redakcji*, „Złoty Szlak" 1938, z. 1, s. 6.

do przyrody (Benedykt Fuliński, *Żywa przyroda w Karpatach Wschodnich*; Władysław Waller, *II przyczynek do znajomości kusaków Polski południowej*), a także jeden dotyczący szkolnictwa (Tadeusz Kwaśniewski, *Katechizm wiernopoddaństwa*).

W ramach piśmiennictwa regionalnego ukazało się 15 recenzji, w większości autorstwa Józefa Zielińskiego, który omówił następujące publikacje: 1) Микола Андрусяк, *Звідки взялася шляхта на наших землях?*, Львів 1938; 2) Łucja Charewiczowa, *Historiografia i miłośnictwo Lwowa*, Lwów 1938; 3) Dominik Chirowski, *Dzieje miasta Tyśmienicy*, Lwów 1938; 4) Лев Чачковський, Ярослав Хмілевський, *Княжий Галич*, Станиславів 1938; 5) Мар´ян Гаудяк, *Княжий Галич*, Станиславів 1938; 6) *Jednodniówka Z. H. P. w 25-lecie harcerstwa stanisławowskiego*, Stanisławów 1938; 7) Władysław Pulnarowicz, *Rycerstwo polskie Podkarpacia*, Przemyśl 1937; 8) Stanisław Śreniowski, *Organizacja sejmiku halickiego*, Lwów 1938, a także czasopismo „Наша Батьківщина", organ Ukraińskiego Krajoznawczo-Turystycznego Towarzystwa „Płaj" we Lwowie. Kilka dzieł zrecenzował Janusz Miketta, a mianowicie: 1) Zbigniew Kajetanowicz, *Zarys monograficzny powiatu turczańskiego oraz opis miejscowości letniskowo turystycznych*, Lwów 1938; 2) *Mapa Dniestru od Halicza do Okopów św. Trójcy dla użytku kajakowców*, Stanisławów 1938; 3) *Przewodnik po Polsce w 4 tomach*, tom 2: *Polska Południowo-Wschodnia*, red. Stanisław Lenartowicz, Warszawa 1937. Poza tym Roman Reinfuss ogłosił recenzję pracy Jana Falkowskiego, *Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny* (Lwów 1938), a Władysław Jagiełło wziął pod lupę inną pracę Falkowskiego − *Zachodnie pograniczne Huculszczyzny* (Lwów 1937). Natomiast Z. Świetlik omówił *Mapę geologiczną Karpat Wschodnich* w skali 1 : 200 000, red. Konstanty Tołwiński.

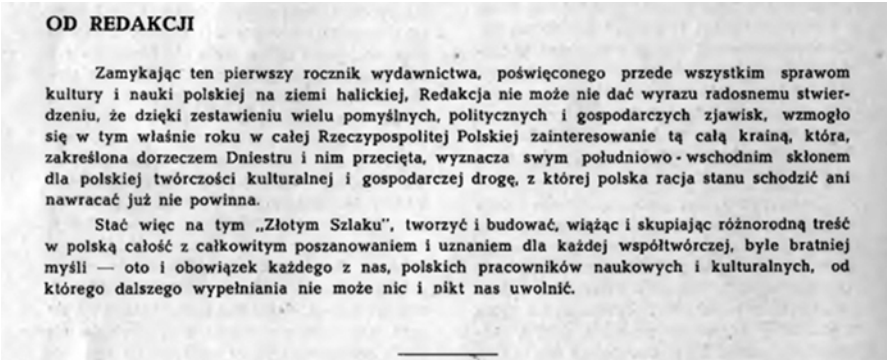
W ramach kroniki „Złotego Szlaku" opublikowano szereg ciekawych informacji na temat życia kulturalnego w województwie stanisławowskim. Wśród nich można znaleźć sprawozdania takich organizacji, jak: Związek Okręgowy Towarzystwa Szkoły Ludowej w Stanisławowie, Towarzystwo Prawnicze w Stryju czy Towarzystwa Przyjaciół Huculszczyzny. Na łamach kwartalnika pojawiły się także relacje z wybranych wydarzeń kulturalnych, chociażby obchodów 100. rocznicy urodzin Adama Asnyka w Stryju.

Jak udało się ustalić, w pierwszym zeszycie drugiego rocznika „Złotego Szlaku" planowano zamieścić recenzję książki Ferdynanda Ossendowskiego *Karpaty i Podkarpacie*, a także omówić

Linoryt Jana Szczerbetki *Ormianie na Złotym Szlaku* załączony do pierwszego rocznika „Złotego Szlaku". Grafika sygnowana na płycie w prawym dolnym rogu „S". Jest to jedna z niewielu znanych prac autora. Źródło: Biblioteka Uniwersytetu w Łodzi

szerzej miesięczny biuletyn informacyjno-sprawozdawczy Związku Ziem Górskich „Wiadomości Ziem Górskich". Niewykluczone, że w spuściznach badaczy znajdują się zbiory dotyczące korespondencji z redakcją, które ukazują w szerszym świetle plany wydawnicze kwartalnika[28].

OD REDAKCJI

Zamykając ten pierwszy rocznik wydawnictwa, poświęconego przede wszystkim sprawom kultury i nauki polskiej na ziemi halickiej, Redakcja nie może nie dać wyrazu radosnemu stwierdzeniu, że dzięki zestawieniu wielu pomyślnych, politycznych i gospodarczych zjawisk, wzmogło się w tym właśnie roku w całej Rzeczypospolitej Polskiej zainteresowanie tą całą krainą, która, zakreślona dorzeczem Dniestru i nim przecięta, wyznacza swym południowo-wschodnim skłonem dla polskiej twórczości kulturalnej i gospodarczej drogę, z której polska racja stanu schodzić ani nawracać już nie powinna.

Stać więc na tym „Złotym Szlaku", tworzyć i budować, wiążąc i skupiając różnorodną treść w polską całość z całkowitym poszanowaniem i uznaniem dla każdej współtwórczej, byle bratniej myśli — oto i obowiązek każdego z nas, polskich pracowników naukowych i kulturalnych, od którego dalszego wypełniania nie może nic i nikt nas uwolnić.

Informacja od redakcji załączona w czwartym zeszycie „Złotego Szlaku" po ukazaniu się pierwszego rocznika. Źródło: Biblioteka Jagiellońska

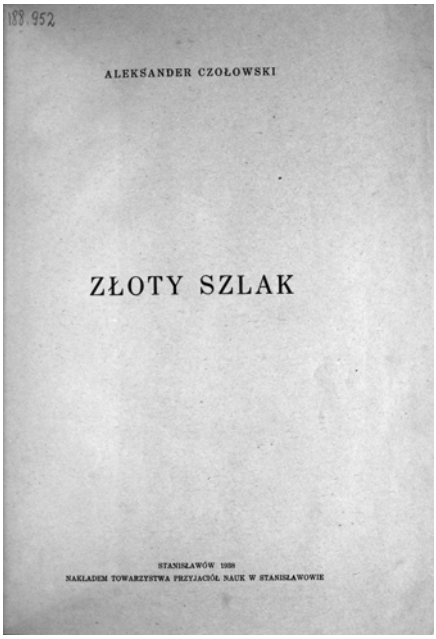
W załączonym powyżej spisie artykułów, jeden z nich wprost nawiązuje do nazwy kwartalnika. Aleksander Czołowski podjął się bowiem opisania tytułowego „Złotego Szlaku" i jego „historycznej roli (…) w dziejach Pokucia i naddniestrzańskiej okolicy"[29]. Pisał:

> Trzeci wiek dzieli nas od tej chwili, gdy po strasznych przejściach, Pokucie mogło wreszcie odetchnąć swobodnie. Losy jego na nowe, spokojne weszły tory. Dzięki temu wiek XVIII umożliwił zatarcie śladów dawnych jego klęsk. Pozostała po nich tylko pamięć o Złotym, tatarskim szlaku, która utrwaliła się w tradycjach miejscowego ludu, jako bolesne wspomnienie przeszłości.
>
> Towarzystwo Przyjaciół Nauk przyjmując obecnie nazwę tego szlaku za swoje hasło, pragnie w przeciwieństwie do owego tragicznego jej znaczenia, widzieć w tej nazwie symbol swej pracy i jej plonów dla polskiej kultury. To, co niegdyś brzmiało złowrogo, musi być dziś drogowskazem i bodźcem do tej pracy[30].

[28] DAIFO, f. 369, op. 1, spr. 50, k. 38, Pismo J. Miketty do Wydawnictwa Polskiego R. Wegnera z 20 IV 1939; ibidem, k. 50, Pismo J. Miketty do Zarządu Głównego ZZG z 4 V 1939.

[29] Ibidem, spr. 32, k. 29, Pismo J. Miketty do Seweryna Przybylskiego z 1 II 1938.

[30] A. Czołowski, *Złoty Szlak*, „Złoty Szlak" 1938, z. 1, s. 15.

Odbitka artykułu Aleksandra Czołowskiego o Złotym Szlaku, wydana nakładem TPN w Stanisławowie. Na podstawie dostępnych źródeł ustalono, że wydawnictwo wykonywało odbitki większości opublikowanych tekstów. Koszty druku pokrywał autor, było to później potrącane z jego wynagrodzenia. Nawiasem mówiąc, autorzy otrzymywali honorarium za przesłane artykuły i recenzje (istniały dwie różne stawki, wynosiły one 15 lub 20 gr za wiersz garmondowy). Wyjątek stanowiła oferta wynagrodzenia dla Ludwika Tyrowicza, autora pracy o malarzach stanisławowskich, wynosząca 10 gr od wiersza, co mogło być spowodowane tym, że redakcja zapewniła zwrot kosztów poniesionych przez niego w związku z podróżą i pobytem w Stanisławowie. Źródło: Biblioteka Narodowa

W kronice „Złotego Szlaku" odnotowano, że kwartalnik został entuzjastycznie przyjęty. Świadczą o tym liczne artykuły i sprawozdania opublikowane w prasie lwowskiej, warszawskiej i poznańskiej[31]. Zwracano w nich między innymi uwagę na warstwę graficzną czasopisma oraz wysoko oceniano jakość klisz. „Właśnie – pisano w »Gazecie Polskiej« – ukazał się tom 4-ty, zamykający pierwszy rocznik tego wydawnictwa, uderzającego już na pierwszy rzut oka wzorową, zachodnio-europejską szatą typograficzną, luksusowym kremowym papierem, czystą, estetyczną czcionką i mnóstwem wybornych

[31] *Kronika*, „Złoty Szlak" 1938, z. 3, s. 77.

ilustracji[32] regionalnych"[33]. W podobny sposób wypowiadano się na temat treści kwartalnika.

> Dorobek materiałowy pierwszego rocznika jest wcale pokaźny i interesujący różnorodnością halickiej tematyki regionalnej. Stanisławowskim pracownikom naukowym przyszli z pomocą ludzie nauki z innych dzielnic Polski, zbliżeni do zagadnień południowo-wschodniego cypla Polski, które tajemnice etnologiczne, geologiczne, historyczne, krajobrazowe itd. znalazły w „Złotym Szlaku" nie jedno już ciekawe ujęcie. Z miejscowych pracowników znany geolog Bolesław Bujalski, historyk Józef Zieliński, przede wszystkim zaś najlepszy znawca Huculszczyzny, autor wspaniałej „Wysokiej Połoniny" Stanisław Vincenz zanotowali w „Złotym Szlaku" pierwszorzędnej wartości przyczynki z dziedziny swojej specjalności; spoza stanisławowskich pisarze i uczeni tej miary, co Wacław Borowy, Cezaria Jędrzejewiczowa, Aleksander Czołowski, Benedykt Fuliński i inni opracowali w piśmie ciekawe szczegóły historyczno-literackie, folklorystyczne, faunistyczne, dotyczące tego urodziwego zakątka Rzeczypospolitej. Bibliografia regionalna, piśmiennictwo miejscowe, obfita kronika kulturalna, dopełniają całości jednorocznego dorobku, stanowiącego pożyteczny wkład w rozpoznanie Ziemi Halickiej i przyczyniającego się poważnie do inicjowania szczegółowych badań naukowych nad ojczyzną Dniestru, Prutu, Czeremoszów, Karpat Wschodnich i Czarnohory[34].

W zachowanej korespondencji redakcji również wyrażano pozytywne opinie na temat „Złotego Szlaku". Seweryn Przybylski w liście do Janusza Miketty 5 lipca 1938 roku pisał:

> W pierwszych chwilach przepraszając, że za wspaniały naprawdę złoty numer Waszego miesięcznika dziękuję dopiero teraz, proszę o wybaczenie, gdyż byłem całkiem niedawno chory; dlatego też nie mogę nadesłać obiecanego artykułu, zwłaszcza, że tuż-tuż wyjeżdżam na odpoczynek. A już najgorętsze podziękowania należą się Wam, dzielni złotoszlakowcy, żeście tak, naprawdę ponad zasługę, zaszczytne miejsce mojej inicjatywie wyznaczyli. Numer w całości wygląda świetnie, każdy artykuł czyta się z zainteresowaniem, bez względu na „ach". Przy tej sposobności proszę wyrazić Panu Wojewodzie jeszcze raz moje

[32] W pierwszym roczniku „Złotego Szlaku" opublikowano około 90 ilustracji, w tym reprodukcje fotografii, map i grafik.
[33] S. M., *„Złoty Szlak"*, „Gazeta Polska" 1938, nr 113.
[34] Ibidem.

„Złoty Szlak" — kwartalnik ziemi halickiej. Tow. Przyj. Nauk w Stanisławowie wydało dwa piękne ilustrowane zeszyty (Roczn. I, 1938, zesz. 1—2), poświęcone kulturze województwa stanisławowskiego, leżącego na terenie dawnej ziemi halickiej. Na treść tego nowego periodyku regionalnego składają się artykuły i rozprawy z najrozmaitszych dziedzin. Dyr. Czołowski wyjaśnia znaczenie określenia „Złoty Szlak", którym przez ziemię pokucką od Śniatynia, przez Kołomyję, Tłumacz, Tyśmienicę szedł szlak tatarskich napadów, ale równocześnie i szlak handlowy kupców lwowskich i wołoskich. J. Zieliński omawia pobyt w Stanisławowie znanego działacza politycznego Agatona Gillera. Sensacyjny posmak literacki ma artykuł prof. W. Borowego o „Pannie w Karpatach", tj. o książce młodej szkotki Ménie Muriel Dowie pt. „A Girl in the Karpathians", zawierającej obszerne opracowanie literackie (300 str.), jej wakacyjnego pobytu w Karpatach w r. 1890. Książka wyszła w Londynie w r. 1891 w 4 wydaniach; swym huculskim krypciom poświęciła autorka osobny rozdział („My first sandals"), a kąpiel w Prucie była „most inspiring". Autorka mieszka w Londynie, jako wdowa po majorze E. A. Fitz Gerald.

Pięknie ilustrowany artykuł prof. B. Fulińskiego o żywej przyrodzie w Karpatach wschodnich, oraz rozważania M. Orlicza o podziale tychże Karpat kończą I zeszyt. II zeszyt daje ciekawe uwagi St. Vinzenza, autora znanego dzieła „Na wysokiej połoninie", o kulturze ludowej, z nawiązaniem do kultury huculskiej, szczegółowy wywód J. Zielińskiego o herbie miasta Stanisławowa (mur warowny z 3 wieżami i herbem Potockich „Pilawa" w bramie), B. Bujalskiego uwagi o możliwych rezerwach ropnych woj. stanisławowskiego, J. Tyrowicza krótkie omówienie działalności współczesnych malarzy stanisławowskich (z ciekawą reprodukcją obrazu G. Rozmusa „Zbójnicy"), oraz L. Toepfera statystykę lasów woj. stanisławowskiego, to jest około 245.000 ha lasów państwowych i 309.000 ha prywatnych, które występują zwartą masą na tak rozległych przestrzeniach, jak nigdzie prawie nie tylko w Polsce, lecz i w Europie. Obydwa zeszyty zamyka bibliografia regionalna woj. stanisławowskiego i kronika. (f. p.)

Przykładowa recenzja „Złotego Szlaku" na łamach prasy, sygnowana (f. p.), „Dziennik Poznański" 1938, nr 550. Źródło: Biblioteka Narodowa

słowa uznanie dla tak mądrze pojętego mecenatu nad naszą kulturalną ekspansją narodową, a wszystkim, niestety nieznanym współpracownikom proszę oświadczyć, że każdy kto miał „ZS" w ręku, czeka na dalsze, woła jak i ja vivant sequentes! [niech żyją następcy][35].

Z kolei profesor Tadeusz Silimirski z Uniwersytetu Jagiellońskiego wyraził się krótko, stwierdzając, że „Pismo przedstawia się gustownie i efektownie i z tego powodu pozwalam sobie złożyć me gratulacje Redakcji wraz z serdecznymi życzeniami jak najlepszego rozwoju"[36].

Jednak nie wszyscy zareagowali entuzjastycznie na działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie i pojawienie się na rynku wydawniczym kwartalnika. Redakcja musiała bowiem stawić czoła krytyce ukraińskich badaczy i prasy ukraińskiej. „Przypisywanie jakichś ubocznych celów politycznych naszej inicjatywie jest wynikiem nieporozumienia albo, w co nie chcemy wierzyć, złej woli tych pewnych czynników z tej strony, które niechętnie patrzą na każdy przejaw polskiej inicjatywy w dziedzinie podniesienia twórczości kulturalnej na Ziemi Czerwieńskiej. Chcemy wierzyć, że uprzedzenia znikną i współpraca się ułoży" – oświadczyło TPN na łamach „Złotego Szlaku"[37].

Niemniej jednak, Mikecie zależało na tym, by wyniki swoich badań publikowali również Ukraińcy. W tej sprawie prowadził korespondencję z etnografem dr. Iwanem Seńkiwem (1913–1993) i archeologiem dr. Janem Pasternakiem (1892–1969), którzy podjęli chęć współpracy. Pasternak miał opublikować tekst o przeprowadzonych badaniach archeologicznych w Kryłosie. „Artykuł może być dowolnych rozmiarów nawet większy, ilustrowany ewentualnie fotografiami lub przekrojami, względnie rzutami fundamentów starożytnej cerkwi w Kryłosie. Honorarium autorskie wynosi 20 gr od wiersza, gdyby zachodziła tego potrzeba Redakcja może pokryć ewentualne koszty fotografii" – pisał Miketta[38].

Podsumowując, kwartalnik cieszył się dużym uznaniem w polskim środowisku badaczy zajmujących się obszarem województwa

[35] DAIFO, f. 369, op. 1, spr. 32, k. 30.
[36] Ibidem, spr. 51, k. 15, Pismo T. Sulimirskiego do J. Miketty z 11 II 1939.
[37] *Kronika*, „Złoty Szlak" 1938, z. 3, s. 77.
[38] DAIFO, f. 369, op. 1, spr. 32, k. 72, Pismo z 28 VII 1938.

stanisławowskiego. Z każdym nowym zeszytem umacniał swoją pozycję na rynku wydawniczym oraz przyciągał nowych autorów. Był wizytówką Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie, a w dodatku przyczynił się do promowania regionu Pokucia i Huculszczyzny. Można ubolewać, że z powodu opóźnień przed wybuchem II wojny światowej nie udało się wydać dwóch zeszytów, które zgodnie z przyjętą formą kwartalnika, miały pojawić się na rynku w marcu i czerwcu 1939 roku.

Jarosław Krasnodębski

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akademii Muzycznej im. Krzysztofa Pendereckiego w Krakowie
Akta osobowe Janusza Miketty

Archiwum prywatne Krzysztofa Dudy
Pismo J. Miketty do T. Wilczyńskiego

Biblioteka Narodowa (BN)
Archiwum Aleksandra Czołowskiego

Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu
Informacja od redakcji, załączona do trzeciego zeszytu „Złotego Szlaku"

Państwowe Archiwum Obwodu Iwano-Frankiwskiego (DAIFO)
Starostwo Powiatowe w Stanisławowie
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Stanisławowie
Wojewódzki Związek Międzykomunalny „Karpaty Wschodnie" dla popierania spraw letniskowych i turystycznych

Prasa

„Dziennik Poznański" 1938, nr 550
„Gazeta Polska" 1938, nr 113
„Kurjer Stanisławowski" 1921–1939
„Złoty Szlak" 1938

Opracowania

Ciwkacz Olga, *Stefan Wiktor Pasławski – wojewoda stanisławowski (1936–1939)*, [w:] *Galicja – mozaika nie tylko narodowa*, t. 3, red. U. Jakubowska, IBL, Warszawa 2016.

Krasnodębski Jarosław, *„Czytanki Polskie" i karpackie pocztówki. Działalność wydawnicza księgarni Romana Jasielskiego w Stanisławowie*, „Rocznik Ludzi Karpat" 2023, t. 3.

Krasnodębski Jarosław, *Powstanie i działalność Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Stanisławowie (1938–1939)*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe Karpat*, t. 1, red. K. Duda, J. Skłodowski, Scientia Plus, Kraków 2018.

Semkowicz Aleksander, *Organizacja Trzeciego Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie*, [w:] *Pamiętnik Trzeciego Zjazdu Bibliofilów Polskich we Lwowie w Zielone Świątki 26/V–29/V 1928*, red. K. Hartleb, Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie, Lwów 1929.

"Złoty Szlak". The journal of the Society of Friends of Learning in Stanisławów (1938–1939)

Keywords

printing house, Stanisław Chowaniec, bookshop, Roman Jasielski, Stanisławów, "Złoty Szlak", Janusz Miketta, Eastern Carpathians

Abstract

This article traces the founding and subsequent history of the first Polish scholarly periodical in Stanisławów. Drawing on numerous previously unknown archival materials and press sources, the author presents the first study of the journal to offer such comprehensive coverage.